

KOVÁLY KATALIN* – ERŐSS ÁGNES**

Miért maradtak? A siker szubjektív megélése az Egyesült Királyságban élő magyarok körében

Why did they stay? The subjective experience of success among Hungarians living in the United Kingdom

ABSTRACT: This article focuses on the subjective success of Hungarian migrants, who have been living in the United Kingdom and decided to stay after the Brexit. Based on 30, semi-structured interviews conducted online, we found that Brexit had a limited impact on Hungarian migrants' decisions to leave the UK: for those who wanted to return to Hungary or migrate to a third country, it accelerated that next step in migration. Our study confirmed that success for a migrant is subjective and the satisfaction with private life is a significant part of this success, which might remain invisible or less evident for the family and community residing in the home country.

KEYWORDS: United Kingdom, Hungary, Brexit, migration, subjective success

Bevezetés

Széleskörű szakirodalom áll rendelkezésre arról, miszerint a migrációs folyamatban elért siker vagy a migráció sikeressége sokféleképpen értelmezhető. A szociológiai, antropológiai vagy szociálpszichológiai szakirodalomban ez gyakran a migránsok beilleszkedését, asszimilációját vagy akkulturációját jelenti a befogadó társadalomba.¹ A migrációban résztvevő személy által megélt sikert a szűkebb

* A szerző a HUN-REN Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézetének tudományos munkatársa, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. E-mail: kovaly.katalin@csfk.org

** A szerző a HUN-REN Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézetének tudományos munkatársa. E-mail: eross.agnes@csfk.org

¹ Alba, R. – Nee, V.: Rethinking Assimilation Theory in a New Era of Migration. *International Migration Review*, 1997, 31 (4). 826–874.; Berry, J.: Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology. An International Review*. 1997, 46 (1). 5–34; Kovács A.: A bevándorlók társadalmi integrációja – koncepciók és indikátorok. In: Kovács András (szerk.):

(család, barátok) vagy tágabb (etnikai közösség, befogadó társadalom, stb.) környezete azonban nem feltétlenül értékeli annak.

A migráció révén szerzett szubjektív elégedettség és siker fontos tényezője a „migráció kultúrájaként” ismert folyamatnak.² Ebben a folyamatban a mobilitás maga járul hozzá az egyén társadalmi státuszának pozitív megváltozásához, ám ez csak akkor következhet be, ha a migrációs forgatókönyv sikeresnek tekinthető a diaszpóra tagjainak értékelése szerint. Mindez jelentős befolyással bír a küldő közösség attitűdjére is, abban a tekintetben, hogy a külföldre távozást a túlélés hatékony stratégiájának tekintik.³ A gazdasági és munkaerőpiaci vonatkozások mellett számos társadalmi tényező is meghatározza az egyéni elégedettséget és a sikeresség megítélését.⁴ Írásunkban ezekre, azaz az egyéni percepciókra fókuszálunk, vagyis a siker szubjektív megélésére az Egyesült Királyságban élő magyar kivándorlók körében.

A migránsok jelentős része sikerként éli meg a migrációt, és a lakóhelyváltoztatás során felfelé irányuló mobilitást tapasztal.⁵ A migrációval végbemenő strukturális változások egyszerre aktiválhatják a rejtett és az addig nem használt erőforrásokat, ami pozitív életmódváltáshoz vezethet, azonban deaktiválhatnak bizonyos, a korábbi élethelyzetben felülértékelt erőforrásokat, rontva ezzel a migrációs folyamatban résztvevők életkörülményeit. Így a migráció pozitív hatással is lehet az egyén életére, ha az új körülmények között növekednek az erőforrások, de visszatartó erővel is hathat, ha az addig hasznos erőforrások használhatatlanná válnak. Ilyen például, ha a migrációs célország munkaerőpiacán nem ismerik el az odahaza megszerzett tudást, vagy ha a migráció a gazdasági tőke felhalmozásával jár ugyan, de minden egyéb tőkefajta (kulturális, társadalmi) degradálódik.⁶ Ennek alapján a szakirodalom „jó minőségű” és „rossz minőségű” mobilitásról ír.⁷ Az első pozitívan hat az egyén erőforrásaira, hozzájárulva a szubjektív boldogság

Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 2013.

² Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E.: Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 1993, 19 (3). 431–466.

³ L. még: Kováts, A. – Papp Z., A.: Patterns of success amongst Hungarians living in the UK. *Review of Sociology*, 2016, 26 (4). 95–123. 99

⁴ De Jong, G. F.: Expectations, Gender, and Norms in Migration Decision Making. *Population Studies*, 2000, 54 (3). 307–319. L. még: Kováts – Papp Z., 2016. 111.

⁵ Kováts – Papp Z., 2016.

⁶ Hobfoll erőforrásmegőrzés elmélete a potenciálisan stresszes események következtében bekövetkező erőforrásvesztés spirálját írja le. Teóriájában azzal érvel, hogy egy erőforrás elvesztése nagyobb pszichológiai hatást gyakorol az egyénre, mint ugyanannak az erőforrásnak a megszerzése. Hobfoll, S.: Conservation of Resources. A New attempt at conceptualizing stress. *The American Psychologist*, 1989, 44 (3). 513–524.

⁷ Bedyński, W. – Erőss, Á. – Kovály, K. – Strnádová, P. – Pecníková, J. – Čada, K.: *The impact of Brexit on migration from the V4 countries to the UK: migrant strategies. Report from qualitative research, 2019–2023.* Warsaw: Centre of Migration research, University of Warsaw, 2023.

és elégedettség érzésének kialakulásához. Ezzel szemben a második során az egyén nem használja ki megfelelően a rendelkezésére álló erőforrásokat, ami az elégedetlenség érzetéhez vezethet.

Fontos azonban kiemelni, hogy a migráció önmagában sem nem pozitív, sem nem negatív: az egyéni életeseményektől, a migrációt megelőző és az azt követő társadalmi, kulturális és gazdasági kontextustól, illetve azok hatásaitól függ.⁸ A szubjektív siker továbbá nem csupán a pénzügyi-gazdasági tengelyen vagy a karierranglétra előrehaladásán keresztül mérhető, de az egyén által megélt érteken, érzéseken keresztül is interpretálható.⁹ Arthur munkatársai¹⁰ szerint ugyanis minden egyénnek más-más törekvései vannak, így mindenki másként fog a sikerre tekinteni. Heslin¹¹ azzal érvel, hogy a belső karriersiker azzal egyenlő, hogy mennyire elégedett az adott egyén a munkájával, Gu és Su¹² szerint a sikert az elért eredményekkel kapcsolatos érzelmekkel, attitűdökkel érdemes mérni. Gunz és Mayrhofer¹³ alapján pedig megemlíthető még az eredményekre való büszkeség, az önértékelés, az elkötelezettség, a kapcsolatok és az erkölcsi elégedettség is.¹⁴

A migráció erős kontextuális változást jelent az egyének számára, a migránsok célkövetéseivel kapcsolatos folyamatok és azok megélése pedig rendkívül meghatározóak a mobilitás sikerességének szempontjából.¹⁵ A migráció sikerességét nemcsak az jelzi, hogy sikerült-e valakinek a befogadó országban munkát vagy megélhetést szereznie, de az is fontos szempont, hogy hogyan érzi magát az egyén az új környezetében.¹⁶ Ekképpen a migráció sikeressége többféle perspektívából értelmezhető, attól függően, hogy honnan közelítjük a kérdést. Így társadalmi, egyéni, de akár időbeli dimenziókról is beszélhetünk. Míg a társadalmi státusz meghatározható egy-egy objektív változó mentén (például a foglalkozási vagy társadalmi státuszváltozással, a társadalmi-politikai integrációval, a felhalmozott

⁸ Kovács – Papp Z., 2016.

⁹ Szabó-Bálint B.: A munkavállalói siker és az elérését támogató szervezeti karriermenedzsment-eszközök. *Management Review*, 2018/10–11. 85–92.

¹⁰ Arthur, M. B. – Khapova, S. N. – Wilderom, C.P.M.: Career success in a boundaryless world. *Journal of Organizational Behavior*, 2005, 26. 177–202.

¹¹ Heslin, P. A.: Conceptualizing and evaluating career success. *Journal of Organizational Behavior*, 2005, 26. 113–126.

¹² Gu, Q. N. – Su, Y.: How Does Objective Career Success Affect Subjective Career Success? The Moderating Role of Self-Awareness. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*, 2016, 4 (1.) 227–237.

¹³ Gunz, H. – Mayrhofer, W.: Re-conceptualizing career success: a contextual approach. *Journal for Labour Market Research*, 2011/3. 251–260.

¹⁴ L. még: Szabó-Bálint, 2018. 86.

¹⁵ Toth-Bos, A. – Wisse, B. – Farago, K.: Goal pursuit during the three stages of the migration process. *International Journal of Intercultural Relations*, 2019 (73). 25–42.

¹⁶ Örkény A. – Székelyi M.: Hat migráncsoport összehasonlító elemzése. In: Örkény A. – Székelyi M. (szerk.): *Az idegen Magyarország. Bevándorlók társadalmi integrációja*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2010. 49–97.

vagyonnal stb.), addig ezen folyamatok szubjektív megélése ilyen formán nem mérhető. Továbbá ezen objektív-szubjektív sikerességészlelések függenek a migrációs stratégiától, a migráció időbeli dinamikájától, a bevándorlók mikrokozmoszától, valamint az integráló gazdasági-társadalmi közeg összetételétől is.¹⁷

A szubjektív siker/sikeresség szakirodalmi hazánkban főként a frissdiplomás körében végzett kutatásokra fókuszál,¹⁸ esetleg a munkavállalói siker aspektusát elemzi,¹⁹ ahol általában szubjektív és objektív tényezők mentén vizsgálják a sikerességet. A külföldön élő magyar állampolgárok szubjektív jóllétének vizsgálatáról csak kevés elemzés áll rendelkezésre. Siskáné és szerzőtársai²⁰ az emigráns magyarok szubjektív jóllétének célországokénti különbözőségeinek bemutatkozására vállalkoztak. Kutatásukban arra vizsgálják, hogy a munkavállalók 60%-a a végzettségénél alacsonyabb munkát végez, elsősorban azok, akik felsőfokú végzettséggel és gyenge nyelvtudással rendelkeznek. Kováts és Papp Z. pedig azt vizsgálta egy 2014-ben az Egyesült Királyságban élő magyar állampolgárok körében végzett kérdőíves adatgyűjtés során,²¹ hogy mely tényezők vetítik előre a migránsok által érzékelt egyéni sikerességet. Kiemelik, hogy bár az egyének szubjektív sikerértékelései nem tökéletes mennyiségi mérőszámok, azok mégis a migráció sikerességének viszonylag megbízható mutatói. Kutatásuk eredményei alapján a válaszadók 85%-a érezte magát sikeresnek vagy a munkájában vagy a magánéletében, és csak 15%-uk mondta azt, hogy mindkettőben sikertelen, 45%-uk pedig a magánéletüket és a karrierútjukat is sikeresnek ítélték meg. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők felülreprezentáltak voltak mind a sikeres migránsok, mind a szakmailag sikeres migránsok csoportjában.

Jelen kutatásunk egy, a Nemzetközi Visegrádi Alap által támogatott nemzetközi projekt része. A 2019 nyarán indult projekt célja az volt, hogy feltérképezze a Brexit hatását az Angliában élő V4-es állampolgárok körében. A koronavírusjárvány miatt azonban az eredetileg külföldi terepmunkával egybekötött kutatást teljes mértékben online végeztük el. A módszertani változás mellett az interjúvezetőt is kibővítettük a koronavírusra vonatkozó kérdésekkel. Fontos kiemelnünk, hogy kutatásunk elsődleges fókuszában a Brexit, illetve annak migrációs folyamatokra és döntésekre gyakorolt hatása állt, ám jelen tanulmányban az egyének által megélt sikerekre helyezük a hangsúlyt. Beszélgetéseink során ugyanis a Brexit folyamatát

¹⁷ Kováts, 2013.

¹⁸ Veroszta Zs.: A munkaerő-piaci sikeresség dimenziói friss diplomások körében. In: Garai O. – Horváth T. – Kiss L. – Szép L. – Veroszta Zs. (szerk.): *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály, 2010, 11–36.; Szabó-Bálint, B. – Sipos, N.: A karriersikeresség vizsgálata a gazdálkodási területen frissen végzettek körében. *Közgazdasági Szemle*, 2021/5. 515–539.

¹⁹ Szabó-Bálint, 2018.

²⁰ Siskáné Sz. B. – Halász L. – Vadnai P.: Az emigráns magyarok életkörülményei és stratégiai a legfontosabb európai migrációs célországokban. *Tér és Társadalom*, 2017/4. 148–163.

²¹ Kováts – Papp Z., 2016.

jóval tágabb kontextusban vizsgáltuk, kitérve beszélgetőpartnereink döntési stratégiáinak hátterére, migrációs életútjukban megélt tapasztalataikra, valamint arra, hogy hogyan tekintenek mindezen változásokra.

A brit belügyminisztérium adatai szerint 2022 végéig több mint 170 ezer magyar állampolgár folyamodott letelepedett jogállásért/státuszért, azaz az úgynevezett *settled status*-ért.²² Ez egyben az Egyesült Királyságban állandó jelleggel élő és dolgozó magyar állampolgárok számának is tekinthető. Mivel a Brexit és a koronavírusjárvány együttesen befolyásolta interjúalanyaink kinti életét és döntési stratégiáit, annak hatásaival – elsősorban a kiválási folyamat okozta bizonytalansággal – tanulmányunkban is részletesebben foglalkozunk. Elemzésünk a siker szubjektív értelmezésének fontossága mellett érvel, és ahhoz szolgáltat adalékot, hogy az objektív mérőszámok mellett a siker szubjektív megélése hogyan árnyalja a migrációhoz kapcsolódó döntéshozatalt. A harminc félig strukturált interjúban megismert életútból kirajzolódó kép mellett tanulmányunkban kiemelünk néhány egyéni történetet, amelyekben a beszélgetőtárs maga értékelte sikeresnek angliai életét, sokszor ellentétbe állítva azt a Magyarországi lehetőségekkel.

A módszertan és az interjúalanyok általános jellemzői

A 2020-ban kitört koronavírusjárvány miatt az empirikus kutatásunkat kizárólag online csatornákon keresztül végeztük el. A járvány, valamint az ezt kísérő korlátozó intézkedések és határozatok nemcsak a külföldi terepmunkánkat hiúsították meg, de a médiában és a közbeszédben is nagymértékben felváltotta a Brexitet. Olyannyira, hogy a vírus legalább akkora, ha nem fontosabb tényezőnek bizonyult a migránsok életstratégiájának alakításában, mint az Európai Unióból való kiválási folyamat. A világjárvány nemcsak a kutatási módszertanunkat változtatta meg, de a vizsgálatba vont egyének attitűdjét, válaszait is érintette. Beszélgetéseink során a járvány okozta hatások (félelem, bizonytalanság) is erőteljesen jelen voltak. Így olyan témák esetén, mint a mobilitási korlátozások, a gazdasági (in)stabilitás vagy a szülőföldre való esetleges visszaköltözés, lehetetlen volt elvonatkoztatni a járvány hatásától, valamint szétszálazni a Brexit és a járvány szerepét a döntésekben.

Empirikus kutatásunk során 25 fővel készítettünk félig strukturált interjút 2020-ban, olyanokkal, akik az interjú időpontjában legalább öt éve az Egyesült Királyságban éltek. Vagyis, beszélgetőtársaink alapvetően túl voltak a migrációt követő kezdeti, általában hektikusabb és (anyagilag, mentálisan) megterhelőbb perióduson, és már kiépítettek egyfajta egzisztenciát. Ilyen értelemben a migráció

²² EU Settlement Scheme quarterly statistics, December 2022 UK Home Office, EU Settlement Scheme Quarterly Statistics, December 2022. <https://www.gov.uk/government/statistics/eu-settlement-scheme-quarterly-statistics-december-2022/eu-settlement-scheme-quarterly-statistics-december-2022>, 2023. (Letöltés ideje: 2023. március 27.)

sikerességének időbeli dimenziója is előtérbe kerül, hiszen interjúalanyaink a külföldi létük már stabilizálódott szakaszában meséltek elért eredményeikről és megélt sikereikről. A siker megfogalmazása tehát ebből a nézőpontból történik.

Beszélgetőtársaink kiválasztásánál a hólabda módszert alkalmaztuk. Öt fővel ismétlődő beszélgetést folytattunk 2021 során. Utóbbiakat aszerint választottuk, akinek életútja „tipikusnak”, vagy épp ellenkezőleg, érdekesnek, egyedinek volt mondható, illetve akik egy-egy adott életkort és szakmát képviseltek.

Noha beszélgetőpartnereinket nem reprezentatív minta alapján választottuk ki, igyekeztünk a nem, kor, iskolai végzettség és foglalkozás szerinti egyensúly megtartására, valamint arra, hogy földrajzilag is diverzifikáltak legyenek a születési hely és a migrációs helyszín szempontjából is (1. Függelék). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy mindezen törekvések ellenére/mellett, az interjúalanyok többsége a szélesebb értelemben vett szolgáltató szektorban tevékenykedett a lekérdezés során. Emellett beszélgetőpartnereink közé külhoni magyarokat is választottunk, mivel ők a transznacionális migránsok egy sajátos csoportját alkotják, és egyes brit statisztikákban külön is rögzítésre kerülnek. Annak érdekében, hogy megőrizzük interjúalanyaink anonimitását, a tanulmányban kriptonimákat használunk a rájuk való hivatkozás során.

Jelen tanulmánynak nem célja az Egyesült Királyságban élő magyar migráncsoportok vagy azok társadalmi-demográfiai hátterének széleskörű elemzése, ezt a kutatásban használt módszertan nem is tenné lehetővé. Kvalitatív kutatásunkkal sokkal inkább a kivándorló magyarok migrációs döntési mechanizmusairól szóló tudományos diskurzushoz kívánunk hozzájárulni. Interjú kutatásunk segítségével olyan életutakat mutatunk be, amelyek betekintést nyújtanak az angliai magyarok migrációjának motivációjába, a külföldi élettapasztalatokba, valamint a jövőtervekkel kapcsolatos dilemmákba. Az elemzés középpontjába az egyes interjúalanyok szubjektív sikerértékelését állítjuk.

Kováts és Papp Z. elemzésükben²³ a neoklasszikus gazdasági modellt alapul véve azt feltételezték, hogy a migrációs döntés elsősorban az egyes országok bérkülönbségeiből adódik, és a migránsok a magasabb életszínvonal elérésére törekednek.²⁴ Az étellel, a családdal vagy a munkával való elégedettség a siker szubjektív dimenziókban mérhető mutatójaként értelmezhető. Ugyanakkor a migráció sikerességét objektív, strukturális értelemben is megragadhatjuk az egyén migráció előtti és utáni foglalkozási státuszának összehasonlításával, azonban ezeket az adott interjúalany interpretációjával árnyaljuk. Az alábbiakban az egyéni életutak felvillantásával nemcsak arra világítunk rá, hogy a siker egyéni megélésében egyaránt azonosíthatunk objektív és szubjektív dimenziókat, hanem arra is, hogy a migránsok által sikernek megélt mérföldköveket, elért pozíciókat gyakran

²³ Kováts – Papp Z., 2016.

²⁴ Massey et al., 1993.

a küldő országban szerintük tapasztalható viszonyokkal oppozícióban fejezik ki. Így az egyéni életút sikerei a két ország társadalmi-gazdasági viszonyai közti különbséget is kifejezik. Tisztában vagyunk azonban azzal is, hogy az elvándorlók, annak érdekében, hogy igazolják migrációs döntésüket, hajlamosak pozitívabban értékelni saját külföldi helyzetüket a valóságban megéltéknél.

Kutatási eredmények

A kivándorlás motivációi

Amikor interjúalanyainkat a kivándorlás motivációiról kérdeztük, többnyire azt a választ kaptuk, hogy nem volt konkrét elképzelésük, csupán „szerettek volna szerencsét próbálni” az Egyesült Királyságban. Ahogyan a migrációval foglalkozó kutatásokból kiderül,²⁵ az elvándorlásnak tipikusan nem egy konkrét motivációja létezik, hanem több tényező együttesen van jelen a háttérben. Kutatásunkban a migráció fő mozgatórugói között szinte minden válaszadó megemlítette a gazdasági motivációt, azaz a jobb pénzkereseti lehetőséget. Mindez összhangban áll azoknak a (viszonylag kevés) kutatásoknak az eredményeivel is, amelyek az Angliában élő magyarokat vizsgálták, online kérdőívek²⁶ vagy interjúk²⁷ segítségével.

Interjúalanyaink körében a gazdasági motivációk mellett a kalandkeresés (8) és a személyes motivációk (8) egyformán fontos szerepet játszottak a migrációs döntésben: követte valamelyik családtagját vagy barátját, ismerősét (lásd még: 1. Függelék). Hét válaszadó kifejezetten az Egyesült Királyságba szeretett volna költözni azon célból, hogy előmozdítsa karrierjét különböző képzések által, esetleg olyan szakmában dolgozott, ami Magyarországon alulfizetett vagy kevés az otthoni álláslehetőség (például krupié, lakberendező, mérnök stb.).

Egyes esetekben külső (geo)politikai tényezőket is említettek. Ilyen volt például az a Kárpátaljáról származó férfi interjúalanyunk, aki a 2014-ben kirobbant donbaszi harcok után hagyta el Ukrajnát, félve a katonai behívótól. Két magyarországi interjúalanyunk a nők rendszerszintű diszkriminációját vagy a mássággal szembeni gyűlöletkampányok okozta negatív légkört is említette a motivációk között.

²⁵ Nowotny, K.: Are Overqualified Migrants Self-Selected? Evidence from Central and Eastern European Countries. *Journal of Human Capital*, 2016/3. 303–346.; Racz, I. B.: “Should We exit before Brexit?” Experiences and future plans of Hungarian workers in post-Referendum Britain. In: Weingberg et al. (eds.): *Brexit in the workplace. A Psychology of Survival? New Horizons in Management series*, Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. 37–57.

²⁶ Kovács – Papp Z., 2016; Siskáné és tsai. 2017.

²⁷ Irimiás, A. – Michalkó, G.: Labor Mobility to the Promised Land: Hungarian Migrants’ Experiences in the United Kingdom. In: Domínguez-Mujica, J. (ed.): *Global Change and Human Mobility. Advances in Geographical and Environmental Sciences*. Singapore: Springer, 2016. 165–181.; Racz, 2020.

Az angol nyelv tanulását csupán négy interjúban említették kifejezetten a migráció mozgatórugójaként, miközben többen is nyelvtudás nélkül vágtak neki az útnak. Az Egyesült Királyság olyan célszágként is megjelenik az interjúkban, ahol nagyon gyenge angoltudás birtokában is könnyű volt elhelyezkedni. Többször hangzott el az, hogy azért esett az Egyesült Királyságra a választás, mert „*London volt a legközelebbi világváros, ami repülővel könnyen megközelíthető volt.*” (Pongrác)

A Brexit hatása

Amint fentebb jeleztük, rendkívül nehéz megállapítani, hogy egy adott változás a Brexit, vagy a világválság következménye-e. A Covid-19 különösen érzékenyen érintette a vendéglátó- és szolgáltatóipart általában, ahol beszélgetőpartnereink jelentős része tevékenykedett a lekérdés idején, így ők közvetlenül is érezték a járvány negatív hatásait.

Amikor interjúalanyainknál rákérdeztünk arra, hogyan befolyásolta a Brexit az életüket, a legtöbb esetben tipikusan azt a választ kaptuk először, hogy a Brexit nem volt hatással a hétköznapiakra:²⁸ „*egyáltalán nem befolyásolja az itteni életemet*” (Lili) vagy „*csak azoknak lesz nehéz dolguk, akik a Brexit után jönnek Angliába. Én biztonságban vagyok.*” (Ibolya)²⁹ Amikor azonban életük egyes konkrét területeiről érdeklődtünk (pénzügyi helyzet, munkahely, utazás stb.), némileg árnyaltabb válaszokat kaptunk. 2020-ban négy válaszadónk is említett olyan változást, amit közvetlenül a Brexithöz kapcsolnak, vagy amelyet a népszavazás utáni időszakban tapasztaltak: az angol font gyengülését, az egyes importtermékek hiányát, a roaming díjak emelkedését vagy az utazási nehézségeket. A 2021-ben végzett ismétlődő interjúk során pedig a fentiekén túl a válaszadók közül többen panaszkodtak a repülőjegyárak drágulására és a gyérebb repülőjáratokra, amelyek a hazalátogatást is megrikították. Több interjúalanyunk említette azt is, hogy a Brexit után bonyolultabbá vált a külföldre való utazás is, így az EU-s állampolgárság és a magyar útlevele szerepe is felértékelődött. Többen említették azt is, hogy brit (vagy más) állampolgár házastársuk is elgondolkodott a magyar állampolgárság felvételén, hiszen így az utazás is könnyebbé válhat az EU országain belül.

²⁸ Hasonló eredményre jutott Pecniková, J. és Strnáďová, P. az Egyesült Királyságban élő szlovák állampolgárok vizsgálata során: *The impact of Brexit on Migrant strategies of the Slovaks in the UK. Individual and Society*, 2022, 25 (4). doi.org/10.31577/cas.2022.04.612

²⁹ Az interjúk készítésének időpontjában hatályos szabályok szerint azok a magyarok (és más uniós polgárok), akik a Brexit hivatalossá válása előtt (2020. január 31.) vagy az azt követő átmeneti időszakban (2020. január–december között) az Egyesült Királyságban éltek, könnyen kitölthették a szükséges papírokat, amelyek lehetővé tették számukra, hogy korlátozás nélkül ottmaradhasanak. Nevezetesen, 2021. június 30-ig kellett kérelmezniük a letelepedett státuszt. Válaszadóink szerint ez a folyamat nem volt különösebben bonyolult; egyszerűen és gyorsan, online vagy papír alapú kérelemmel is el lehetett végezni. Probléma esetén pedig hatékony és gyors segítséget kaptak az ügyintézőktől.

A fent említett negatív hatásokon kívül az interjúalanyok jellemzően nem szembesültek nehézségekkel a magánéletben vagy a munkahelyükön. Inkább arról számoltak be, hogy a munkaadók támogatták és segítettek őket a bürokráciában is.

A Londonban és más angliai nagyvárosokban élő interjúalanyaink számára a Brexit sokként hatott. Elmondásuk szerint olyan érzésük volt, mintha ők egyfajta buborékban éltek volna, hiszen nem találkoztak olyan személlyel, aki a Brexitre szavazott volna, illetve a közvetlen környezetükben élő angliai barátok, munkáltató, stb. számára is meglepő volt a szavazás végeredménye. Több interjúalanyunk is kifejezte csalódottságát a kozmopolita brit társadalomról kialakult képpel kapcsolatban:

„Ugye én brit állampolgár is vagyok, és mondjuk, amikor a tananyagot megkapja az ember arra, hogy felkészüljön rá [az állampolgársági vizsgára], ugye a brit imidzs, mindenki van egy ilyen kép, hogy egy végtelenül befogadó, nagyon kozmopolita képet sejtettem a dolog mögött, de ugyanúgy az idegengyűlölet meg a nem tudom micsoda, ugyanúgy mozgolódik a britekben. Én tudtam, hogy nyilván van ilyen, csak azt nem gondoltam volna, hogy ilyen arányban. Úgyhogy nekem mindenképpen csalódás volt ez a Brexit. Meg szerintem minden európai számára. Kicsit amúgy cserben hagytak minket.” (Erik)

Rác 2020-ban készített interjú kutatást Manchesterben élő magyarországi munkavállalók körében,³⁰ ahol hasonló érzésekről számoltak be beszélgetőpartnerei. A legtöbbjükét váratlanul érte a népszavazás eredménye, míg mások megpróbálták „racionalizálni” az eredményeket. Egyesek csalódottságot is éreztek, és többükben kérdésként merült fel, hogy érdemes-e olyan országban maradniuk, ahol nem látják őket szívesen.

Kutatásunk során néhányan azt is említették, hogy éreztek némi bizonytalanságot a Brexit előtt, de interjúalanyaink többsége abban bízott, hogy nem fogják őket egyik pillanatról a másikra kitoloncolni, vagy, ahogy egyikük fogalmazott:

„Volt bennem egy kétség, meg egy kicsi félelem is igazából, hogy akkor most mi lesz. Mi lesz ebből, ha tényleg most kilépnek, akkor nekünk haza kell menni, mi fog itt történni ebből kifolyólag? Aztán utána egyre több információ érkezett ezzel kapcsolatban, hogy aki már itt van, aki dolgozik rendesen, aki csinálja a dolgát, őket nem fogja semmilyen veszély érinteni, azokat talán, akik most döntenek úgy, hogy szeretnének kijönni Angliába. Tehát innentől kezdve én igazából meg is nyugodtam.” (Gábor)

A kiválás folyamatának elhúzódása miatt a bizonytalanságtól való félelem meghatározó jelensége volt a népszavazás utáni időszaknak. Interjúalanyaink

³⁰ Rác, 2020.

szerettek volna jogi garanciát kapni angliai tartózkodásukhoz, ezért mindegyikük kérvényezte a letelepedési státuszt. Közülük hatan említették, hogy már igényelték a brit állampolgárságot is, egy további interjúalanyunk pedig már brit állampolgár volt a beszélgetés idején. Mint utóbbi megjegyezte: „*Úgymond megvettem kicsikét a szabadságomat.*” (Erik)

Ugyanakkor többen említették, hogy az is motiválta őket az állampolgárság felvételére, hogy a brit útlevél birtokában könnyebben utazhassanak Ausztráliába, Új-Zélandra vagy az Egyesült Államokba. Ezen válaszadóink tervezik megtartani a magyar állampolgárságukat, és így uniós útlevelüket is.

A biztonság iránti vágy mint motiváció az állampolgárság felvételére Kovács³¹ kutatásában is megjelenik, ahol a legtöbb interjúalany – amennyiben az ott töltött évek száma alapján jogosult volt rá – az interjúk készítésekor (2018–2019) már kérvényezte a brit állampolgárságot. Azonban rendre hangsúlyozták, hogy a Brexit-szavazás előtt soha nem is gondolkodtak azon, hogy elindítsák a brit állampolgársági eljárást. Kutatásunk során hasonló eredményre jutottunk, a legtöbb interjúalanyunk ugyanis úgy nyilatkozott, hogy a Brexit előtt EU-s állampolgárként biztonságban érezte magát, a kiválási folyamat megszavazása után azonban ez a biztonságérzet némileg csökkent. Azért szerették volna felvenni a brit állampolgárságot, hogy biztosan maradhassanak az országban a Brexitet követően is.

Azon interjúalanyaink, akik (még) nem igényelték a brit állampolgárságot, a legfőbb hátráltató tényezőként az eljárás jelentős költségét nevezték meg. Az eljárási díj pontos összegét nem tudták megmondani, de minden megkérdezett több mint ezer fontra becsülte azt.³² Néhányan azt is megemlítették, hogy az állampolgárság megszerzéséhez szükséges kultúra és történelem vizsga (Élet az Egyesült Királyságban – Life in the UK) letétele és/vagy a nyelvtudás igazolása³³ hátráltatja őket.

Jövőbeli tervek

Megkérdeztük interjúalanyainkat a jövőbeli terveikről is. Közülük heten szándékoztak a közeljövőben (1-3 év múlva) visszatérni Magyarországra. A visszatérés motivációi között leginkább azt említették, hogy már sikerült összegyűjteniük anynyi megtakarítást, amennyit szerettek volna, és amiből Magyarországon szeretnének lakást venni, vagy beindítani egy saját vállalkozást. Többen említették azt is, hogy elégük van az angliai búskomor időjárásból vagy a brit emberekből, mert „*azok olyan hülye meg bunkó egy nép, hogy hihetetlen.*” (Alma) Mások családot szerettek volna alapítani, és ezt szülőföldjükön, a rokonokhoz közel tudják elképzelni. Egyik női interjúalanyunk pedig attól tartott, hogy az Egyesült Királyságban

³¹ Kovács E. (a): Identitásváltozatok az új magyar kivándorlók körében. *Regio*, 2022/4. 118–144.

³² 2023-ban az eljárás díja 1580 GBP volt (<https://www.gov.uk/apply-citizenship-indefinite-leave-to-remain>) (Utolsó letöltés: 2023 december 5.)

³³ <https://www.gov.uk/apply-citizenship-indefinite-leave-to-remain>

soha nem tudna előrébb lépni a karrierjében, és ha maradna, akkor soha nem vinné többre, mint a pincérkedés.

Három másik megkérdezett úgy nyilatkozott, hogy talán a nyugdíjas éveire visszatér majd Magyarországra. Az összes többi interjúalanyunk az Egyesült Királyságban szeretne maradni, vagy (brit-magyar állampolgárként) más országba költözni. Fontos megemlíteni, hogy a vizsgálat időpontjában interjúalanyaink közül senki sem jelölte meg a Brexitet a visszatérés okaként. Kilkey és szerzőtársai kutatása³⁴ alapján is az igazolódott be, hogy a Brexit hatására inkább azok tértek haza vagy mentek tovább egy harmadik országba, akik amúgy is ezt tervezték, s a maradékokat helyzetük feladásának anyagi és szociális költsége inkább visszatartotta ettől a lépéstől.

A Magyarországra való visszatérés ellen szóló okok között az anyagiak mellett néhányan megemlézték, hogy odahaza diploma nélkül nem találnának könnyen munkát, és általában nehezebben tudnának előbbre jutni a karrierjükben is.

„Jó, hogy otthon vannak a szüleink, de ez most csúnyán fog hangzani, nincs otthon semmi és senki, aki miatt úgy haza kellene menni. Mert én úgy érzem, hogyha innen haza kellene menni, akkor vissza kellene mennem az iskolapadba, mert az érettségimmal nyilván nem tudnék, vagy olyan jó munkát, vagy egyáltalán semmilyen munkát szerezni. Vagy alig lenne fizetésem, mert ugye csak érettségim van.” (Ibolya)

Mindez összhangban áll Kovács³⁵ kutatásának eredményével is, ahol az Egyesült Királyságban pár év alatt megteremtett egzisztenciát és kényelmes életet sokan hasonlították össze a korábban Magyarországon megtapasztalt napi szintű anyagi küzdelmekkel és az előrelépés perspektívájának hiányával. Az interjúalanyok részletesen meséltek arról, hogy noha a befogadó ország átlagkeresetéhez képest nem keresnek kifejezetten jól, mégis lehetőségük van a megtakarításra, továbbá magasabb életszínvonalon is élnek, mint amit Magyarországon biztosítani tudtak maguknak.

Végezetül több olyan interjúalanyunk is volt, aki a jelenlegi politikai helyzet vagy „*az emberek frusztrációja, a régimódi gondolkodásmódja*” (Lili) miatt nem akart visszatérni Magyarországra.

³⁴ Kilkey, M. – Piekut, A. – Ryan, L.: Brexit and beyond: Transforming mobility and immobility. *Central and Eastern European Migration Review*, 2020/9. 5–12.

³⁵ Kovács E. (b): A diaszporizálódás mintázatai az egyesült királyságbeli új magyar kivándorlók körében. *Regio*, 2022/1. 72–93.

A siker szubjektív megélése a kivándorolt magyarok körében

A World Happiness Report szerint a magyarok elégedettsége, boldogságérzete a V4 országok között a legalacsonyabb. 2021-ben 10-es skálán 6.086-os pontszámmal a listázott 146 országból az 51. helyet foglalta el,³⁶ míg Csehország a 18., Szlovákia a 35., Lengyelország pedig a 48. helyen szerepelt. A magyar elégedettség (vagy inkább elégedetlenség) szintje az 1989-es politikai fordulat óta tartósan alacsony és különösebb ingadozások nélkül lassan tovább romlott. Siskáné és társai 2017-es kutatásában³⁷ a megkérdezett külföldön élő magyarok átlagos szubjektív jóllét-szintje még az otthoniak pesszimista attitűdjét is alulmúlta. A külföldön élő magyarok elégedetlenségét magyarázó okok Siskáné és társai kutatása szerint elsősorban gazdasági-pénzügyi jellegűek, ezen kívül pedig a méltó munkakörülményeket, az előrelépés lehetőségét hiányolták. A bizonytalanság, a depriváció, a reménytelenség szintén taszító faktor, amely a növekvő mértékben polarizálódó társadalom terméke. A kutatók szerint az évtizedek alatt egyre szélesebb társadalmi törésvonalakat mélyítő politika, a súlyosbodó korrupció, a panasztársadalom, valamint a polgári öntudat hiánya mind-mind indoka a kivándorlásnak, így nem meglepő, hogy sokan az ország elhagyása mellett döntöttek, és mind objektív (gazdasági), mind szubjektív (egyéni megelégedettségi) szempontból kedvezőbb országokban telepedtek le, mint például az Egyesült Királyságban.

A következőekben egyéni életutak bemutatásával szemléltetjük a siker szubjektív megélését interjúalanyaink körében.

Nórával WhatsApp videóhíváson beszélgettünk először 2020-ban. Az akkor 49 éves Nóra 2008-ban költözött Londonba. Budapesten üzletvezetőként dolgozott, biztos állása volt. Ha nem jön a szerelem Nóra életében, valószínűleg soha nem hagyja el Magyarországot. Így azonban feladta állását, kiadta budapesti lakását és követte szerelmét Londonba. Nóra nem beszélt angolul, ezért csak olyan állásokra pályázhatott, ahol a nyelvtudás nem volt feltétel: csomagoló, raktáros, éttermi kiscigó pozíciókban helyezkedett el. A kezdeti lépésekben párja segítette, mindenben rá támaszkodott. Ezzel is magyarázza, hogy még 12 év elteltével sem beszél elég jól angolul. Ugyan a párjával már külön élnek, továbbra is mindenben számíthat rá. Sem a szakítás, sem a Brexit nem bizonytalanította el abban, hogy szeretne az Egyesült Királyságban maradni. A maradás mellett szól, hogy szereti Londont, ahol szabadon élhet, nem szólják meg azért, ha egy nővel jár kézen fogva az utcán. A Magyarországra való visszatérést pedig épp a melegeket érő diszkrimináció miatt nem tudja már elképzelni: „*Tulajdonképpen házasodhatok is nővel (...) tehát, itt több a jogom még így is, mintha Magyarországra mennék haza.*” Nóra története

³⁶ World Happiness Report, 2022. <https://worldhappiness.report/ed/2022/happiness-benevolence-and-trust-during-covid-19-and-beyond/> (Letöltés ideje: 2023. március 31.)

³⁷ Siskáné és tsai., 2017.

azért is különleges, mert 2020-as beszélgetésünk idején, amikor több tízezen vészítették el állásukat, és valóban szinte mindegyik beszélgetőtársunk említette, hogy bizonytalanabbnak érzi a megélhetését, ő épp új pozícióba került. Egy nemzetközi szállítmányozási cégnél helyezkedett el mint áruszállító. Munkáját nagyon szereti, mert a lezárások idején is utazhatott, élvezhette az angol táj szépségét, amire korábban alig volt lehetősége. Arra pedig nagyon büszke, hogy a brit kormány a hozzá hasonló áruszállítókat is „kulcsemberek”-nek nevezte, az orvosokhoz és növényekhez hasonlóan, akik munkája stratégiai jelentőségű az ország számára. Ugyan nem személy szerint kapta ezt az elismerést, de olyannyira magáénak érezte, hogy amikor 2021-ben újra beszélgettünk, akkor is büszkén emlegette, mint egy olyan kitüntetést, amit, ha otthon marad, meglehet, soha nem kap meg, hiszen soha nem gondolta volna, hogy lehet belőle teherautósofőr. Az ismétlődő interjúból kiderült, hogy Nórának annyira megtetszett a teherautóvezetés, hogy épp a C-típusú jogosítványszerzés hajrájában volt. Ugyan talán tudna lakást venni északabbra, de életét Londonban képzei el, ahogy mondja: „*ennél rosszabb éghajlatot már nem nagyon szeretnék magamnak.*” Mindkét beszélgetésünk alkalmával Nóra nagy szeretettel és részletekbe menően mesélt a különféle munkáiról. Ezzel szemben a magánéletéről sokkal kevesebb történetet osztott meg. A szociális hálója elég gyér, magányos. Angliai életével ettől függetlenül elégedett: „És nekem ez volt a legfontosabb dolog, hogy jobb körülmények között élhessek, mint Magyarországon. És ez abszolút adott.” Akkor is így értékeli, ha két férfival osztozik a házon, amin szeretne változtatni. Ezek a jobb körülmények három tényezőt takarnak: az anyagi boldogulás, az izgalmas munka és a folyamatos fejlődés lehetősége, illetve a diszkriminációtól mentes, szabadabb magánélet melegként.

Interjúalanyaink szinte mindegyikénél megjelent az anyagi megfontolás, mint a migráció indítéka, míg a kalandvágyat és a szakmai fejlődést szinte azonos arányban említették. Enikő *történetében mindhárom jelen van, és egymást segítő áramlásként mozgatja munkahelyválasztásait és pályamódosításait.*

Enikő mérnöki diplomát szerzett, de különösebben soha nem lelkesedett a szakmáért. Így rögtön pályaelhagyó lett, és egy luxustermékeket áruló boltban helyezkedett el eladóként. Nórához hasonlóan akkori párját követte Londonba 2010-ben. Itt au-pairként dolgozott nappal, éjjel pedig szállodákban. Az au-pair munkát pár év múlva elhagyta, és több részmunkaidős állást vállalt. Egy ideig négy részmunkaidős állás között lavírozott (bolti eladó, raktáros, recepciós, könyvelő-bojtár). Az interjút épp a szigorú lezárások idején készítettük, amikor Enikő már hónapok óta otthon volt, munkanélküli segélyen. Azonban ezt is ő választotta: a kényszerű szünet hónapjait arra használta fel, hogy befejezze a könyvelő iskolát, felkészüljön a vizsgáira, és a korábbi cégénél immár magasabb pozícióban tudjon visszatérni könyvelőként. Enikő elbeszélésében London az a hely, ahol lehet boldogulni, haladni, a teljesítményt értékeli, és a kor sem jelent problémát:

„Szeretek itt élni, rengeteg lehetősége van az embernek szerintem, akár tanulni, még akkor is, ha nem 20 éves vagy. Te kitalálsz, hogy vízvezetékcsatlakozó szerelnél lenni, 40 évesen is elkezdheted, és lesz munkád. Itt nincs az, hogy friss, pályakezdő 20 éveseket keresünk mindenhol, hanem... tényleg teljesen mindegy, hány éves vagy. Én ezt nagyon szeretem, hogy nincs semmiféle diszkriminálás.”

Enikő elégedett a londoni életével, és ebben nagy szerepet játszik a szakmai előmenetele és a tanulmányai, amiben a főnökei is támogatják:

„Ha ezt mondja nekem valaki 10 éve, hogy te könyvelő sulit fogsz csinálni, kiröhögöm. És igen, csinálom. Én elégedett vagyok. A párommal lakunk ketten, egy két szoba-nappalis kertés házban, tehát (...) ahonnan kezdtük, hogy többen laktunk, négyen-ötten, csak egy szobánk volt az akkori párommal (a házban). Most van egy egész házam. Igen, elégedett vagyok.”

Enikő 2021-re befejezte a könyvelő iskolát, és a terveinek megfelelően elhelyezkedett könyvelőként korábbi cégénél. De tervezi, hogy gyakorlatszerzés után vállalkozást indít. Hosszútávú tervei között szerepel, hogy visszaköltözik Magyarországra.

Kitti egy magyarországi középvárosból származik, ahol telefonos ügyfélszolgálatosként stabil munkája volt. Azonban úgy érezte, hogy közalkalmazottként és egyedülálló anyaként nem tudja megteremteni maguknak az anyagi biztonságot, még úgy sem, hogy munka mellett magánórákat vállal. Utóbbi miatt kislányával alig tudtak közösen időt eltölteni, „szinte a nagymamája nevelte.” Kittinek lelkileg nehéz volt feldolgoznia azt, hogy el kell hagynia Magyarországot, leginkább azért, mert így megszakadt a nagyon szoros nagymama-unoka kapcsolat. Az anyagi nehézségek miatt azonban felmondott a munkahelyén, visszaadta önkormányzati bérlakását és belevágott a költözésbe.

A beszélgetésünk idején, tíz évvel az Egyesült Királyságba való költözése után, úgy gondolja, hogy élete egyik legjobb döntése volt, hiszen itt anyagilag stabil körülmények között élhet. Időközben megismerkedett kolumbiai férjével, így hárman élnek londoni bérlakásukban.

Kitti végigjárta a számlárlétrát: kezdetben chipset csomagolt egy gyárban éjszakai műszakban, amikor gyakran kételkedett döntésében: „Tényleg kellett ez nekem? Otthon nehéz volt anyagilag, de azért mégiscsak egy megbecsült, normális munkám volt, és miért is cseréltem én le azt erre?” Pár hónappal később azonban már adminisztratív munkát végzett, miközben az angol nyelvtudása is egyre stabilabb lett. Bő fél év után már látta a fényt az alagút végén: takarítóként helyezkedett el, később már ő irányította a takarítókat. Első beszélgetésünk idején, 2020-ban, egy lakáskiadással foglalkozó cégnél az ügyfélszolgálaton látott el titkárnői feladatokat.

Amikor 2021-ben ismét skypeoltunk Kittivel, immár előléptették irodavezetőnek, amit

„nagy örömmel fogadtam el, mert így normális munkaidőben, péntektől-péntekig dolgozok, és ha akarom, akkor hazaviszem a laptopom, és otthonról is dolgozhatok. Előrelépés volt anyagilag, egzisztenciálisan, mindenhogy.”

Mindezt Kitti nagyon pozitívan éli meg, hiszen saját magának is bebizonyította, hogy kellő kitartással és türelemmel képes a fejlődésre és a szakmai előrehaladásra.

Magánéletével is elégedett. Londont, amit egy pulzáló, lüktető nagyvárosnak tart, és a londoniak mentalitását egyaránt kedveli. Elmondása szerint számára a költözés lelki megnyugvást is magával hozott, hiszen: „*én láthatóan túlsúlyos vagyok, és Magyarországon nem tudtam úgy végigmenni az utcán, hogy valaki ne tett volna megjegyzést rám, vagy nézett volna megvetően.*” Londonban soha nem érezte magát rosszul a külseje miatt, senki nem tett rosszalló megjegyzést az alkatára. A korábbi magyarországi traumákkal összehasonlítva mindez számára annyira meghatározó élmény, hogy nem is gondolkodik a Magyarországra való visszatérésben, vagy akár más országba való továbbállásban.

Magyarországra azért sem tervez visszatelepedni, mert nem tud azonosulni a mostani politikai berendezkedéssel, a jelenleg hatalmon lévő kormány diszkriminatív narratívájával az LMBTQ közösséggel szemben. Néha még szokott hazalátogatni ugyan, de „*nem szereti a frusztrált magyar embereket.*” Külön tanulságos, amikor megemlíti, hogy „*[A] szülővárosomban a főtéren nem tudtam végigmenni úgy, hogy valaki ne szólt volna be a férjemnek, hogy migráns.*” A középtávú jövőjét Angliában látja, magyar-angol kettős állampolgárként. Pár éven belül szeretnének lakást venni a férjével, de nem Londonban, inkább valahová a tenger mellé költöznének. A nyugdíjas éveiket pedig Kolumbiában képzelik el.

Kamilla egyből az érettségi után költözött az Egyesült Királyságba, 18 évesen. Döntésében főként az a tényező játszott szerepet, hogy vonzotta a divatszakma, ezért ezen a vonalon akart továbbtanulni. Elmondása szerint a londoni divatot nem lehet összehasonlítani a magyarországgal, így számára nem volt kérdés, hogy hová jelentkezik egyetemre.

Mivel még nem volt magabiztos az angol nyelvtudásában, au pair-ként kezdett dolgozni. Közben jelentkezett egy előkelő férfiruházatot árusító londoni butikba eladónak, ahol viszonylag rövid időn belül előléptették menedzserre. Mindez inspiráló volt számára, illetve nőtt a fizetése is, viszont úgy érezte, hogy még túl fiatal ahhoz, hogy megelégedjen ezzel a pozícióval, hogy ne képezze magát tovább. Úgy döntött, hogy valóra váltja eredeti tervét, és sikeresen felvételizett a Londoni Művészeti Egyetemre, ahol divatanyag-beszerzést és kereskedelmet tanult. Az egyetem mellett továbbra is a butikban dolgozott, immáron egyéni tanácsadással is foglalkozott. Kamilla számára nagy segítség volt, hogy a cég a beosztásánál

alkalmazkodott az órarendjéhez, és gyakornoki munkát is biztosított számára az egyetemi tanulmányaihoz.

A londoni egyetemi képzésről nagyon jó tapasztalatai vannak, hálás azért, amiért itt tanulhat: *„A londoni egyetemen világmárkakkal van lehetőség együtt dolgozni. Mi például egy világmárkának csináltunk egy kollekción, amit a csapatunkkal megnyertünk. Ez versenyelőnyt is jelent, amikor elindulsz a szakmában.”*

Szeretne Londonban maradni és állampolgárságot szerezni. Elsősorban azért, mert:

„én nagyon-nagyon szeretem Londont. London egy nagyon jó hely arra, hogy elkezd a divatkarriered. Itt van az összes divatcég irodája... Nagyon sok minden történik Londonban, nagyon sok divatesemény van. ...Otthon nem lenne lehetőségem erre.”

Magyarországra ritkán jár, inkább a családtagjai szokták meglátogatni őt. A koronavírusjárvány kitörése után a butikot bezárták, és áttértek az online kereskedelemre. Akkor úgy döntött, hogy hazautazik a szülővárosába:

„142 napig voltam otthon. Volt bennem egy kíváncsiság, hogy milyen lenne hazamenni, milyen lenne otthon élni. Mer’ ugye csak nekem is otthon van a családom. Viszont ez a hat hónap rávilágított arra, hogy én nem szeretnék hazaköltözni. Az életszínvonal és a kereset az, ami elriaszt... Én egyetem mellett is három napot dolgoztam. Ennek ellenére mindig volt lehetőségem utazni, elmenni szórakozni. És úgy, hogy csak egy eladó voltam. Ez otthon nem lehetséges.... Itt [az Egyesült Királyságban] van lehetőségem arra, hogy költsek magamra, és hogy 25 évesen tudjak magamnak venni egy lakást. Én nagyon nagy különbségeket látok... Én úgy érzem, hogy nekem itt sokkal egyszerűbb lesz az életem, ahhoz képest, hogy az emberek otthon hogy élnek.”

Amikor 2021-ben újra beszélgettünk Kamillával, már sikeresen lediplomázott, a fentebb említett cégnél anyagbeszerzőként dolgozik, ami nagy elégedettséggel tölti el, hiszen azt csinálhatja, amihez ért és amit szeret: *„És ez is a másik ok, amiért nem mennék haza, mert otthon nincs lehetőségem divatanyag-beszerzőként dolgozni.”* Ennek ellenére a most 23 éves Kamilla nem zárkózik el teljesen attól, hogy egyszer visszaköltözzön, viszont ezt csak 30 éves kora után tenné. Ami a hazaköltözés mellett szól, az az, hogy munkaerő, bérleti díjak szempontjából olcsóbb lenne beindítani és működtetni egy saját márkát Magyarországon, másrészt szeretne a kisvárosi életet is.

Márk egy kéttannyelvű gimnáziumban letett érettségi után nem akart továbbtanulni, rögtön kávézókban kezdett el dolgozni Budapesten, ahol egyre elegánsabb hotelek és éttermek bárjaiban leste el a szakma fortélyait. 21 évesen költözött ki Londonba, amire így emlékezik: *„Véget ért a szezon ugye október végén, akkor már nincsenek turisták, meg hidegebb van, és kitaláltam, hogy akkor veszek egy*

egyirányú jegyet Londonba.” Mint oly sok beszélgetőtársunknak, neki is jó tapasztalata volt a munkakeresés, illetve a munkaadók rugalmassága terén:

„Én azt hittem, hogy heteket kell szenvedni. Kinyomtattam előre csomó önéletrajzot, amit be tudok adni kávézódba, aztán a végén mindegyik ment a kukába, mert nem volt rá szükség.” *Ehhez képest* „még aznap, amikor megérkeztem, már mentem interjúra, és másnap már kezdtem dolgozni, mert beszéltem angolul, lecsapoltam egy pár sört, kiszolgáltam egy pár embert, mondták, hogy teljesen jó, és másnap már volt bejelentett munkahelyem.”

Márk ezután számos kávézóban dolgozott mint vezető barista, majd műszakvezető, végül üzletvezetőhelyettes. A helyeket mindig úgy válogatta, hogy újat tudjon tanulni, végül már kimondottan vele szerettek volna dolgozni a tulajdonosok. Úgy emlékszik, hogy az érkezés utáni két és fél év volt a legnehezebb: heti 60 órát dolgozni kevés pénzért. Kittihez hasonlóan akkoriban gyakran gondolt arra, hogy megéri-e ez neki ennyiért? De:

„két és fél év után így kezdtek lenyugodni a dolgok, picivel jobb fizetés, átköltöztem egy jobb környékre, kialakult egy fix baráti kör, akikkel folyamatosan lehetett munka után leülni, elmenni parkba, kirándulni. Elkezdtem kevesebbet dolgozni, mert mondtam, hogy én nem bírom, és akkor rájöttem, hogy még két és fél évet maradok, és megvan az útlevélem, az állampolgárságom, úgyhogy (...) az adta a végén a lelkierőt, hogy most már félúton vagyok. Az életben egyszer tudok új útlevelet szerezni egy országban, hogy csak ott vagyok, és dolgozom, semmi mást nem kellett csinálnom érte úgymond, csak időt beáldozni, úgyhogy, két és fél év után már csak az útlevélért küzdöttem. Utána meg minden jó lett, tehát utána kialakult az élet, és most már az az otthon.”

2020-ban a Covid miatt bezárt a kávézó, ezért visszaköltözött Budapestre, de hangsúlyozta, hogy csak ideiglenesen, pihenni. Márk épp a járvány előtt adta be brit állampolgársági kérelmét, ami számára ahhoz kell, hogy megvalósíthassa az álmát és szabadon utazhasson: „*Ez inkább a globális élethez segít. Nyilván megtartom a magyar útleveletem az EU-n belül való utazásért. Az angol útlevél az azon kívüli utazásra lesz. Nyilván nevet változtatok, angolosra, angolra cserélem.*” Tervei között az szerepel, hogy a brit útlevéllel eltölt pár évet Ausztráliában és Dél-Kelet-Ázsiában, majd Koppenhágában szeretne letelepedni. Magyarországra egyáltalán nem tervez visszatérni: „*akárhányszor visszajövök mindig egy ilyen depressziós országba, egy negatív országba érkezem*”, és attól tart, hogy évek múltán még „*bezárkózottabbnak fogom látni az országot, (...) magyar nem fogja elhagyni az országot, mert félni fognak a külföldiektől.*” Márpedig amit talán a leginkább szeretett az angliai életében, az az, hogy alkalma volt a világ minden tájáról ismerősöket szerezni.

Álmosnak Magyarországon stabil anyagi háttere, jól működő fogorvosi rendelője volt. Esete azért sem tipikus, mert a legtöbb interjúalanyunktól eltérően nem pénzügyi okok miatt, sokkal inkább kalandvágyból döntött a migráció mellett, amikor 2006-ban „véletlenül szembe jött vele egy hirdetés arról, hogy Angliában fogorvosokat keresnek.” Noha az angol nyelvtudása akkor még nem volt stabil, egy többkörös állásinterjú után megkapta az állást, így családjával együtt az Egyesült Királyságba költözött. Úgy emlékszik, hogy akkor, 33 évesen ezt abszolút sikerként élte meg, hiszen „meghívták Angliába dolgozni.” Noha felesége és két gyereke is vele tartott, nem tervezett hosszú távon maradni:

„Megmondom őszintén, én nem úgy jöttem, hogy én mindent feladok, mert megvolt a házam, megvolt a rendelőm... De érdekes módon pont azért gondoltam, hogy én ezt megpróbálnám, mert otthon tulajdonképpen minden klappolt. Tehát nekem otthon anyagi gondjaim nem voltak, szakmai gondjaim nem voltak, én mindenhova jártam nyaralni, búvárokodni, tehát igazából nem mondhatom azt, hogy én az anyagiak miatt jöttem el Magyarországról. Hanem egész egyszerűen volt egy helyzet, hogy itt van egy lehetőség, akkor próbáljuk meg.”

Kezetben az állást meghirdető cég alkalmazottjaként dolgozott mint fogorvos, miközben posztgraduális képzésben szájsebész diplomát szerzett. 2013-ban saját rendelőt nyitott, ahol beszélgetésünk idején (2020-ban) már öt alkalmazottja volt. Közülük négyen britek, akik mind a Brexitre szavaztak. Álmos elmondása szerint ebből azonban nem volt közöttük különösebb probléma.

Időközben elvált, de a feleségével és a két gyerekével is szoros maradt a viszony, akik szintén az Egyesült Királyságban élnek. Álmos már teljesen otthon érzi magát, sikerült beilleszkednie, sok brit barátja van. Magyarországon élnek még közeli családtagjai, évente többször látogat haza. A magyarországi híreket, eseményeket napi szinten követi, elmondása szerint „a szíve ott van.” Mivel rengeteg energiát fektetett abba, hogy felépítse külföldi karrierjét, az aktív éveit az Egyesült Királyságban tervezi, azonban nem tartja kizártnak, hogy nyugdíjasként visszatér szülővárosába.

Következtetések

Tanulmányunkban néhány szempont alapján bemutattuk, hogy a koronavírus-járvány idején, akkor már legalább öt éve az Egyesült Királyságban élő magyarok életét, stratégiáit és jövőbeni terveit hogyan befolyásolta a Brexit. Kvalitatív kutatásunk eredményei alapján elmondható, hogy noha a Brexit nem volt jelentős tényező az Angliában élő magyarok életében, továbbá nem befolyásolta interjúalanyainkat abban a döntésükben, hogy maradjanak-e az Egyesült Királyságban, vagy inkább a Magyarországra való visszatérés mellett tegyék le voksukat, mégis

stratégiáik átgondolására sarkallta őket. Ilyen volt például a jogi státuszuk megerősítése: a letelepedési engedély vagy az állampolgárság megszerzésére való törekvés. Ugyan a Brexit-népszavazás óta volt egy visszavándorlási hullám Magyarországra az Egyesült Királyságból,³⁸ azonban ez a mi beszélgetőpartnereink véleménye és tapasztalata szerint inkább az egyéni élethelyzettől függött (például a családalapítást Magyarországon képzelték el).

Néhány egyéni életút felvillantásával azt is szeretnénk volna bemutatni, hogy kik és miért maradtak az Egyesült Királyságban, és milyen életesemény, karrierlépcső, vagy teljesítmény játszott szerepet abban, hogy sikeresnek ítélik meg kinti életüket.

A fentebb bemutatott egyéni életutakban három tényezőt tudtunk azonosítani, ami alapján a migránsok sikeresnek értékelik életüket az Egyesült Királyságban, és ami a küldő társadalom, a család és barátok oldaláról nem feltétlenül látszik sikernek vagy értékelhető előrelépésnek. Az egyik ilyen az új karrierutak feltárása, és itt hangsúlyosan a nőkre gondolunk. Ilyen volt például Nóra és Enikő, akik soha nem gondolták volna, hogy teherautósofőrnek vagy könyvelőnek fognak tanulni. A másik szempont a szakmai fejlődés, a professzionális képzéshez és munkakörülményekhez való hozzájutás. Erre példa Kamilla és Márk, akik a Londonban elérhető magas színvonalú képzés és gyakorlat miatt hoztak tudatos döntést arról, hogy ott indítják el a karrierjüket.

Harmadik tényezőként azt emeljük ki, hogy akik maradtak, azok elégedettek az életükkel az Egyesült Királyságban. Az elégedettség több tényező mentén is megragadható. Interjúink során volt olyan eset, ahol bár a karrierútban státuszvesztés történt, az egyén mégis sikeresebbnek, kiegyensúlyozottabbnak érezte magát, tehát sikerként élte meg a migrációt és a migráns létet, még akkor is, ha ez szakmailag „lefokozással” járt. Erre volt példa Kitti esete. De Álmos, aki pusztán kalandvágyból költözött, szintén elégedett jelenlegi helyzetével. Másik tényezőként kiemeljük Londont és a londoni életet: londoni beszélgetőtársaink kérdés nélkül is elragadtatással beszéltek a városról. Többen értékelik, hogy kozmopolita világváros, ahol a sokféle náció, nyelv és szokás harmonikusan megfér egymás mellett. A vidéken vagy más városokban élő beszélgetőtársaink ugyanígy elégedettek voltak a kinti életükkel, a munkájukkal vagy éppen a brit tájjal. Külön tényezőként említjük meg, hogy a valamilyen kisebbséghez vagy a heteronormatív mintától eltérően kinéző, gondolkodó interjúpartnereink számára az Egyesült Királyság sokkal jobb életfeltételeket kínál: elismerik a melegek jogait, egy sötétebb bőrszínű társ, gyerek vagy egy molettebb testalkat sem kelt feltűnést (lásd Nóra vagy Kitti esetét).

Hangsúlyozzuk, hogy eredményeink semmiképpen nem reprezentatívak, illetve olyanokkal is készítettünk interjúkat, akik a Magyarországra való hazatérés mellett döntöttek. Jelen tanulmánnyal a célunk annak bemutatása volt, hogy milyen

³⁸ Ligeti A. S.: Magyarok az Egyesült Királyságban: egy korszak vége? *Tér és Társadalom*, 2023/1. 132–156.

döntési stratégiák rajzolódnak ki a maradók életútjából, illetve azt is meg kell említenünk, hogy ezen interjúalanyaink alapvetően már túlestek a migráció kezdeti szakaszán, és egy anyagilag stabilabb helyzetben voltak. Az interjúk elemzése alapján úgy véljük, hogy a maradás mellett döntők sikeresnek élték meg migrációs döntésüket, a mostani életüket. Sikerük azonban a fenti esetek alapján objektív mérőszámokkal nehezen lehetne megragadható, ezért amellett érvelünk, hogy a migrációkutatásban is nagyobb hangsúlyt fektessünk a siker szubjektív megélésének feltárására, ami közelebb vihet minket a migrációs döntések megértéséhez is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alba, R. – Nee, V.: Rethinking Assimilation Theory in a New Era of Migration. *International Migration Review*, 1997, 31 (4). 826–874.
- Apply for citizenship if you have indefinite leave to remain or 'settled status'. <https://www.gov.uk/apply-citizenship-indefinite-leave-to-remain> (Letöltés ideje: 2022. október 17.)
- Arthur, M. B. – Khapova, S. N. – Wilderom, C.P.M.: Career success in a boundary-less world. *Journal of Organizational Behavior*, 2005, 26. 177–202.
- Bedyński, W. – Eröss, Á. – Kovály, K. – Strnádová, P. – Pecniková, J. – Čada, K.: *The impact of Brexit on migration from the V4 countries to the UK: migrant strategies. Report from qualitative research, 2019–2023*. Warsaw: Centre of Migration Research, University of Warsaw, 2023.
- Berry, J.: Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology. An International Review*, 1997, 46 (1). 5–34.
- De Jong, G. F.: Expectations, Gender, and Norms in Migration Decision Making. *Population Studies*, 2000, 54 (3). 307–319.
- EU Settlement Scheme quarterly statistics, December 2022 (2023): UK Home Office, EU Settlement Scheme Quarterly Statistics, December 2022. <https://www.gov.uk/government/statistics/eu-settlement-scheme-quarterly-statistics-december-2022/eu-settlement-scheme-quarterly-statistics-december-2022>. (Letöltés ideje: 2023. március 27.)
- Gu, Q. N. – Su, Y.: How Does Objective Career Success Affect Subjective Career Success? The Moderating Role of Self-Awareness. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*, 2016, 4 (1). 227–237.
- Gunz, H. – Mayrhofer, W.: Re-conceptualizing career success: a contextual approach. *Journal for Labour Market Research*, 2011, 43 (3). 251–260.
- Heslin, P. A.: Conceptualizing and evaluating career success. *Journal of Organizational Behavior*, 2005, 26. 113–126.
- Hobfoll, S.: Conservation of Resources. A New attempt at conceptualizing stress. *The American Psychologist*, 1989/3. 513–524.

- Irimiás, A. – Michalkó, G.: Labor Mobility to the Promised Land: Hungarian Migrants' Experiences in the United Kingdom. In: Domínguez-Mujica, J. (ed.): *Global Change and Human Mobility. Advances in Geographical and Environmental Sciences*. Singapore: Springer, 2016. 165–181.
- Kilkey, M. – Piekut, A. – Ryan, L.: Brexit and beyond: Transforming mobility and immobility. *Central and Eastern European Migration Review*, 2020/9. 5–12.
- Kovács E. (a): Identitásváltozatok az új magyar kivándorlók körében. *Regio*, 2022/4. 118–144.
- Kovács E. (b): A diaszporizálódás mintázatai az egyesült királyságbeli új magyar kivándorlók körében. *Regio*, 2022/3. 72–93.
- Kovács A.: A bevándorlók társadalmi integrációja – koncepciók és indikátorok. In: Kovács A. (szerk.): *Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok*. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 2013.
- Kovács, A. – Papp, Z.: Patterns of success amongst Hungarians living in the UK. *Review of Sociology*, 2016/4. 95–123.
- Ligeti A. S.: Magyarok az Egyesült Királyságban: egy korszak vége? *Tér és Társadalom*, 2023/1. 132–156.
- Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouauoui, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E.: Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 1993/3. 431–466.
- Nowotny, K.: Are Overqualified Migrants Self-Selected? Evidence from Central and Eastern European Countries. *Journal of Human Capital*, 2016/3. 303–346.
- Örkény A. – Székelyi M.: Hat migráncsoport összehasonlító elemzése. In: Örkény A. – Székelyi M. (szerk.): *Az idegen Magyarország. Bevándorlók társadalmi integrációja*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2010. 49–97.
- Pecniková, J. – Strnádoňová, P.: The impact of Brexit on Migrant strategies of the Slovaks in the UK. *Individual and Society*, 2022/4.
- Racz, I. B.: “Should We exit before Brexit?” Experiences and future plans of Hungarian workers in post-Referendum Britain. In: Weingberg et al. (eds.): *Brexit in the workplace. A Psychology of Survival? New Horizons in Management series*, Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2020. 37–57.
- Siskáné Sz. B. – Halász L. – Vadnai P.: Az emigráns magyarok életkörülményei és stratégiái a legfontosabb európai migrációs célországokban. *Tér és Társadalom*, 2017/4. 148–163.
- Szabó-Bálint B.: A munkavállalói siker és az elérését támogató szervezeti karriermenedzsment-eszközök. *Management Review*, 2018/10–11. 85–92.
- Szabó-Bálint, B. – Sipos, N.: A kariersikeresség vizsgálata a gazdálkodási területen frissen végzetek körében. *Közgazdasági Szemle*, 2021/5. 515–539.
- Toth-Bos, A. – Wisse, B. – Farago, K.: Goal pursuit during the three stages of the migration process. *International Journal of Intercultural Relations*, 2019 (73). 25–42.

Veroszta Zs.: A munkaerő-piaci sikeresség dimenziói friss diplomások körében.

In: Garai O. – Horváth T. – Kiss L. – Szép L. – Veroszta Zs.(szerk.): *Diplomás pályakövetés IV.- Frissdiplomások 2010*, Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály, 2010. 11–36.

World Happiness Report, 2022. <https://worldhappiness.report/ed/2022/happiness-benevolence-and-trust-during-covid-19-and-beyond/> (Letöltés ideje: 2023. március 31.)

1. Függelék: Az interjúalanyok alapadatai

<i>Nő</i>	<i>Kriptonima</i>	<i>Születés helye</i>	<i>Angliai lakóhely</i>	<i>Kiköltözés éve</i>	<i>Kiköltözés előtti foglalkozás</i>	<i>Angliai foglalkozás</i>	<i>Kiköltözés motivációja</i>	<i>Interjú-készítés éve</i>
1	Kitti (42)	Vas	London	2013	telefonos ügyfélszolgálat	recepciós (2020) irodavezető (2021)	jobb pénzükereseti lehetőségek	2020 2021
2	Ibolya (24)	Somogy	Berkshire	2015	egyetemi hallgató	pincérmő	párját követte, pénzkereset	2020
3	Alma (33)	Kárpátalja	West Yorkshire	2015	főiskolai hallgató	éttermi üzletvezető	tapasztalatszerzés, nyelvtanulás, pénzkereset	2020
4	Pálma (63)	Bács-Kiskun	West Yorkshire	2011	magánvállalkozó	konyhai kiségitő	jobb pénzükereseti lehetőségek	2020
5	Álmos (50)	Zala	East Riding of Yorkshire	2006	fogorvos	fogorvos	kíváncsiság, kalandvágy	2020
6	Rita (24)	Kárpátalja	London	2014	személyi asszisztens	pincérmő	pénzkereset	2020
7	Natália (32)	Kárpátalja	London	2014	angol tanár nyelvviskolában	projektmenedzser/ fordítóiroda	követte a párját	2020
8	Pongrác (36)	Komárom-Esztergom	London	2010	céges HR munkatárs	gyógymasször	kalandvágy	2020
9	Kamilla (23)	Csongrád-Csanád	London	2015	tanuló	egyetemi hallgató/divatkereskedelem szak és ruhaüzletben eladó (2020), anyagbeszerző (2021)	Magyarországinál színvonalasabb képzésen való részvétel	2020 2021
10	Lili (37)	Borsod-Abaúj-Zemplén	Oxfordshire	2010	munkanélküli	szülési szabadság (előtte: bolti eladó)	pénzkereset	2020

<i>Nr</i>	<i>Kripto- nima</i>	<i>Születés helye</i>	<i>Angliai lakóhely</i>	<i>Kiköl- tözés éve</i>	<i>Kiköltő- zés előtti foglalkozás</i>	<i>Angliai foglalkozás</i>	<i>Kiköltözés motivációja</i>	<i>Interjú-ké- szítés éve</i>
11	Botond (40)	Budapest	London	2006	krupié	krupié	pénzkereset, szakmai fejlődés	2020
12	Gábor (36)	Szabolcs- Szatmár- Bereg	London	2010	krupié	lakóparki gondnok	pénzkereset	2020
13	Gergely (28)	Kárpátalja	London	2015	középiskolai tanár	recepció	pénzkereset	2020
14	Eleonóra (55)	Heves	Bucking- hamshire	2010	gyógy- pedagógus	részmunka- idős óvodai alkalmazott	családtagjait követte	2020
15	Andor (52)	Bács-Kis- kun	Cheshire	2012	építőipari munkás	magán- vállalkozó/ szolgáltatóipar	pénzkereset, családtagját követte	2020
16	Veronika (32)	Zala	Norfolk	2010	főiskolai hallgató	céges csoporthoz	családtagját követte	2020
17	Samu (30)	Kárpátalja	Manchester	2015	önkor- mányzati alkalmazott	gyorsíttermi alkalmazott	pénzkereset, katonai be- hívástól való félelem	2020
18	Amanda (33)	Kárpátalja	London	2013	egyetemi hallgató	szülési sza- badság (előtte: au-pair)	egészség- ügyi okok, pénzkereset	2020
19	Tünde (34)	Riga	Bucking- hamshire	2011	egyetemi hallgató	magánvállalko- zó, műkormös	párját követte	2020
20	Nóra (49)	Budapest	London	2008	üzletvezető	teherautós futár	párját követte	2020 2021
21	Imre (45)	Fejér	Lanarkshire	2014	épületvil- lamossági tervező	mérnök	pénzkereset	2020
22	Erik (34)	Fejér	London	2008	szakközép- iskolai tanuló	szakács	szakmai fejlődés	2020
23	Márk (28)	Budapest	London	2013	pultos, bártender	barista, bártender	pénzkereset, szakmai fejlődés	2020
24	Rebeka (43)	Somogy	London	2010	gimnáziumi tanár	nyelvtanár	svájci hitel visszafizetése	2020 2021
25	Enikő (38)	Fejér	London	2010	bolti eladó	könyvelő	párját követte	2020 2021